

VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

KAUNO DOMINIKONŲ ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ROŽINIO IR JĖZAUS VARDŲ BROLIJA XVII–XIX A.¹

The Rosary of Mary and the Name of Jesus Fraternity in Kaunas'
Dominican Church in the 17th–19th Centuries

SUMMARY

The article considers the work of Valerijonas Andžejovičius “The Rose Garden” (1646), the work of Jurgis Kasakauskis “The Rosary” (1681), the book of the members of the Kaunas Rosary Fraternity (1776–1855) and other sources. The article describes the structure, aims, tasks and spirituality of the brotherhood, which was active in the Dominican Church in Kaunas in the 17th–19th centuries. It is noted that the Brotherhood was very Lithuanian, with many Lithuanian surnames among its members. The text of the vows was in Lithuanian and the prayers were recited from a Lithuanian prayer book. The main purpose of the Brotherhood was to encourage the recitation of the Rosary, to participate in common rites, to develop the cult of Mary and Jesus, to guard against blasphemy, to help the members of the Brotherhood materially, to seek the salvation of souls, etc. The most important feast of the Brotherhood was the feast of the Rosary on the first Sunday of October, but the members of the Brotherhood met and celebrated on every first Sunday of the month and on Mary’s feast days.

SANTRAUKA

Straipsnyje, remiantis Valerijono Andrejavičiaus *Rožių sodu* (1646), Jurgio Kasakauskio *Rožiniu* (1681), Kauno Rožinio brolijos narių knyga (1776–1855) bei kitais šaltiniais, atskleidžiama Kauno dominikonų bažnyčioje XVII–XIX a. veikusių brolijos struktūra, tikslai, uždaviniai, dvasingumas. Pastebima, kad brolija buvo labai lietuviška, tarp jos narių nemažai lietuviškų pavardžių, turėtas įžadų tekstas lietuvių kalba, melstasi iš lietuviškos maldaknygės. Pagrindinis brolijos tikslas buvo skatinti kalbėti Rožinį, dalyvauti bendrose apeigose, plėtoti Marijos ir Jėzaus kultą, sergėti nuo šventvagysčių, padėti brolijos nariams ma-

RAKTAŽODŽIAI: Švč. Mergelės Marijos Rožinis, Švč. Jėzaus Vardo Rožinis, brolija, dominikonai.

KEY WORDS: Rosary of the Blessed Virgin Mary, Rosary of the Name Jesus, fraternity, Dominicans.

terialiai, siekti sielos išganymo ir pan. Didžiausia brolijos šventė buvo Rožinio atlaidai pirmąjį spalio sekmadienį, tačiau brolijos nariai rinkdavosi ir iškilmingai pažymėdavo kiekvieną pirmąjį mėnesio sekmdienį bei Marijos šventadienius.

ĮVADAS

Švč. Rožinio brolijos buvo vienos populiariausių ir gausiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) laikais (Flaga 2004: 80,91). Jas galėjo įsteigti tik išskirtinę privilegiją turėjęs dominikonų ordinas. Kaune dominikonai įsikūrė 1641 m. (Smiotański, VUB, f. 3-645: 22), ten jie pasistatė bažnyčią ir konventą, priklausė Lietuvos Šv. Angelo Sargo dominikonų provincijai. 1700 m. birželio 30 d. Kauno dominikonų Dievo Kūno, Šv. Kazimiero, Šv. Dominyko ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią konsekrovo Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis (Oksas 2020: 233). Čia dominikonai gyveno iki vienuolyno uždarymo 1845 m. Švč. Rožinio brolija veikiausiai buvo įkurta netrukus broliams apsigyvenus Kaune. Ankstyviausios žinios apie ją siekia 1644 m. (brolijai pagamintas paveikslas) (Vasiliauskienė 2016: 76–79), tačiau jos veikla istorikų nėra ištirta. Galima paminėti lenkų autoriaus Jerzy Flagos veikalą, skirtą apskritai Lenkijos–Lietuvos valstybėje buvusių bažnytinių brolijų istorijai XVII–XVIII a. pristatyti (Flaga 2004). Lietuvoje brolijų apžvalgą atliko Liudas Jovaiša (Jovaiša 2001: 109–128). Tačiau šiuose tyrimuose neužsiminama apie Kauno Rožinio broliją. Prie Kauno dominikonų tyrimų labiausiai prisidėjo Jurgis Oksas, bet jis susitelkė į dominikonų kvartalo Kaune tyrimus, bažnyčios statybos ir įrangos istoriją (Oksas 2020: 221–237). Rasa Varsackytė

paminėjo Rožinio broliją disertacijoje apie Kauno bažnyčių ir visuomenės sąveiką, tačiau plačiau neišplėtojo šios temos (Varsackytė 2006). Jos tyrimai būtų svarbiausi. Viktoras Petkus apie broliją visai neužsimena (Petkus 2004). Menotyrimu požiūriu Rožinio Marijos atvaizdą nagrinėjo Aušra Vasiliauskienė (Vasiliauskienė 2006–2007).

Šio straipsnio tikslas – pristatyti Kauno dominikonų Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir Jėzaus Vardo brolijos veiklą, atskleisti jos struktūrą, tikslus, uždavinius bei dvasingumo sampratą. Ši analizė leidžia geriau suprasti XVII–XIX a. žmonių maldingumą ir praktines jo raiškos formas.

Atliekant tyrimą naudotasi keletu šaltinių. Visų pirma tai Lietuvos dominikonų provincijos aktų medžiaga, saugoma Krokuvos dominikonų archyve (*Acta capitulorum* 1646–1839). Kitas svarbus šaltinis – 1646 m. Vilniuje, jėzuitų spaustuveje, lenkų kalba išspausdinta knygelė *Rožių sodas* (Andrzejowicz 1646), kurioje išdėstyti pagrindiniai Rožinio kalbėjimo ir Rožinio brolijos organizavimo bei veiklos principai. Šią knygą parengė Valerijonas Andrejavičius (Jovaiša 2001: 109; Vasiliauskienė 2006–2007), pasirašęs Valerijono Lietuvio slapyvardžiu. Ji buvo skirta Lietuvos provincijos dominikonams, turėjo teologijos magistro Petronijaus Kamienskio aprobatą. Tyrinėjant Rožinio ir brolijos veiklą, naudotasi Jurgio Kasakauskio, kurį laiką

gyvenusio Kauno dominikonų vienuolyne, parengta Rožinio maldų knygele lietuvių kalba, pirmą kartą išspausdinta 1681 m., paskui daug kartų perleista (Kasakauskis 1727). Itin svarbi šiam tyrimui

buvo Lietuvos valstybės istorijos archyve saugoma 1776–1855 m. Kauno Rožinio brolijos knyga (LVIA, 696-2-21), leidusi iš arčiau susipažinti su Kauno brolijos nariais, bei kiti dokumentai.

DOMINIKONŲ POŽIŪRIS Į ROŽINIO MALDĄ IR BROLIJOS REIKŠMĘ

Lietuvos Šv. Angelo Sargo dominikonų provincija kūrėsi 1644–1647 m. (Brzozekci 2022: 24–40), o 1646 m. ji jau pasirūpino parengti ir išleisti minėtą Valerijono Andrejavičiaus knygele *Rožių sodas*, kurioje išsamiai pristatyta Rožinio malda ir Rožinio brolija. Tai liudija ypatingą Lietuvos dominikonų dėmesį šiai maldingumo praktikai. *Rožių sodas* leidžia pajusti, kaip XVII a. LDK dominikonai žiūrėjo į Rožinį, kas jiems buvo svarbiausia ir kaip jie tai perteikė tikintiesiems.

V. Andrejavičius ypač išaukštino Rožinio maldą, laikydamas ją paprasta, visiems tinkama ir naudinga kalbėti. Švč. Mergelės Marijos Rožinis – tai 150 kartų tam tikra tvarka sukalbėta *Sveika, Marija* ir 15 kartų – *Tėve mūsų*. Rožinis suskirstytas į 3 dalis: Džiaugsmingąją, Skausmingąją ir Garbingąją, kiekvieną jų sudarė po 50 *Sveika, Marija* ir po 5 *Tėve mūsų*. Šias maldas jungė 15 pagrindinių Jėzaus gyvenimo momentų. Juos paeiliui apmąstant, buvo sukalbama po vieną *Tėve mūsų* ir po 10 *Sveika, Marija*. Kalbant Rožinį, būdavo apmąstomas visas Jėzaus gyvenimas. Rožinis skyrėsi nuo LDK laikais populiaraus Marijos Vainikėlio, skirto Marijos atminimui ir gyvenimui apmąstyti. Marija pagal tradiciją gyveno 63-ejus metus, todėl Vainikėlį sudarė tik 60, kitaip tariant, 70 maldų *Sveika, Marija*. Taigi ji buvo daugiau nei dvigubai trumpesnė.

Rožinio maldoje daug simbolikos. Dominikonai teigė, kad šią maldą sukūrė šv. Dominykas. Kartais ji vadinama Marijos psalmynu, nes ji, kaip ir Dovydo psalmės, sudaryta iš 150 maldų, be to, Rožinį galima giedoti. Rožinio vardas pasirinktas neatsitiktinai. Marija lyginama su rože, ji yra ryški, kvapni ir gydanti kaip rožė. Rožė buvo naudojama širdžiai (Marija teikia vilties), akims (Marija simbolizuoja šviesą) ir galvos skausmui (Marija žadina meilę) malšinti. Anksčiau rožės būdavo dviejų spalvų: baltos ir raudonos. Tai simbolizavo Marijos meilę ir skaistumą. Svarbi skaičių simbolika: skaičiai 3, 5, 10 ir jų vediniai. Trimis Rožinio dalimis siekta 3 tikslų: (1) apmąstyti ir paprašyti atleidimo už savo nuodėmes; (2) pažadėti pataisyti gyvenimą; (3) pašlovinti Dievą ir jo šventuosius, o apskritai šlovinta Švč. Trejybė. Kristus turėjo 5 žaizdas. Skaičių 10 buvo galima sieti su 10 Dievo įsakymų (Andrzejowicz 1646).

Rožinio brolija turėjo padėti žmonėms, kalbantiems Rožinį. Ji suvokta kaip meilės ženklas. *Rožių sode* papasakota Rožinio brolijos įkūrimo istorija, visus nuopelnus priskiriant šv. Dominykui, sukūrusiam ją Marijos paliepimu. Brolija turėjo skatinti uoliau garbinti Dievą ir šventuosius, suteikti galimybę ugdyti dorybes, teisingus papročius bei pamaldumą. V. Andrejavičius Rožinio

broliją laikė geriausia iš visų, tarsi rojumi žemėje, nes Viešpats ją buvo apdovanojęs daugiausia stebuklų. Šios brolijos narių pareigos buvo kartu dalyvauti šv. Mišiose, dalyti išmalda, melstis už gyvus ir mirusius brolius, paraginti apsileidusius, kartu melstis, puoselėti artumą, bičiulystę. Pažymėta, kad išpuikę, „sunkios širdies“ asmenys, įvairūs perėjūnai negalėjo tapti brolijos nariais.

Popiežiai buvo aprūpinę Rožinio broliją gausiomis atlydų privilegijomis. Atlaidai buvo svarbūs tikintiesiems, nes jie padėdavo panaikinti bausmes, likusias atleidus nuodėmes per išpažintį ir atgailą. Nusidėjusiai sielai būdavo padedama gerais darbais, atgaila, kūno marinimu, piligrimyste, išmalda ir pan. Tačiau po mirties siela vis tiek turėjo atkentėti skaistykloje už padarytas nuodėmes. Atlaidai galėjo atleisti nuo tokių skaistyklos kančių. Ypač svarbūs Rožinio brolijos nariams buvo Inocento VIII 1484 m. spalio 18 d. suteikti visuotiniai atlydai: jie būdavo dovanojami asmenims, įsirašymo į broliją dieną atlikusiems išpažintį, priėmusiems Komuniją ir sukalbėjusiems vieną Rožinio dalį. Atlaidus visuomet gaudavo žmonės, kurie turėdavo su savimi Rožinio karoliukų vėrinį. Arba tie, kurie mirdavo su Jėzaus vardu lūpose. Atlaidai būdavo suteikiami tikintiesiems, aplankiusiems Rožinio brolijos altorių ir prie jo pasimeldusiems nustatyta tvarka, taip pat pasimeldusiems prie 5 altorių bažnyčioje, kur puoselėjamas pamaldumas Rožiniui, ir pan. Atlaidų pasitaikė įvairių, teikiamų už įvairias praktikas ir įvairiems laikotarpiams: nuo kelių dienų iki kelerių ar net keliolikos metų, o kartais būdavo suteikiami atlydai ir už viso gyvenimo kaltes.

Ypač svarbus Rožinio brolijos nariams buvo spalio mėnuo. Tradicija spa-

lį švęsti kaip Rožinio mėnesį įsitvirtino XVI a. pabaigoje. Tikėta, kad 1571 m. spalio 7 d. Lepanto jūrų mūšyje Šventoji lyga (ją sudarė popiežiaus valstybės, Venecijos, Genujos, Toskanos respublikos, Ispanija ir kt.) sumušė Osmanų imperiją, padedama Rožinio Marijos. Šis mūšis buvo moralinė krikščioniškos Europos pergalė prieš musulmonus. Ta proga pirmąjį spalio sekmadienį visose krikščioniškose šalyse buvo rengiamos procesijos, suteikiami atlydai.

Švč. Mergelės Marijos Rožinio brolijos nariai paprastai tapdavo ir Švenčiausiojo (Saldžiausiojo) Jėzaus Vardo brolijos nariais. Kauno Rožinio brolija taip pat turi dvigubą titulą: ji yra Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir Švenčiausiojo Jėzaus Vardo brolija. Oficialiai tai dvi skirtingos brolijos, bet praktiškai – viena brolija. Pamaldumas Jėzaus Vardui joje išreiškiamas, atliekant tam tikras specialias praktikas. *Rožių sode* rašoma, kad šią broliją taip pat sukūrė šv. Dominykas, kovodamas su katarų erezija. Iš pradžių suburtosios brolijos nariai kalbėdavo psalmes, bet pamažu perėjo prie Rožinio. Jėzaus Vardo brolijoje labiausiai buvo telkiamasi į pagarbą Jėzaus Vardui, atliepiančią vieną iš dešimties Dievo įsakyimų netarti Dievo vardu be reikalo. Nurodyta saugotis šventvagystės, šmeižto, nenusidėti nederamomis kalbomis ir darbais, visame kame išlaikyti pagarbą Dievui, nepriesiekinėti Jo vardu be reikalo, nekalbėti šventvagiškai apie Dievą (taip besielgiantieji laikyti blogesniais už eretikus, nes pastarieji kritikuoja Dievą, remdamiesi savo įsitikinimais, o šventvagiai kalba apie Viešpatį blogai, žinodami, kad sako netiesą). Pasak V. Andrejavičiaus, dėl tokio žmonių elgesio, tokių išdavysčių Jėzus buvo nukryžiuotas,

todėl tai laikyta viena didžiausių nuodėmių. Nuo šios nuodėmės galėjo padėti apsisaugoti Švč. Jėzaus Vardo brolija,

tačiau jos nariai turėjo daug melstis, prisiminti Paskutinį teismą, mąstyti apie mirtį ir išganymą.

KAUNO ROŽINIO BROLIJOS NARIAI

Tikinčiojo narystė brolijoje prasidėdavo nuo priesaikos. Tai buvo iškilmingas simbolinis momentas, kuriam reikėjo deramai pasiruošti, susipažinti su brolijos tikslais, veikla, atlikti išpažintį, priimti Komuniją. 1776–1855 m. Kauno Rožinio brolijos knygoje užfiksuota priesaikų tekstų lenkų ir lietuvių kalbomis (LVIA, 696-2-21: 1v–2). Juos savo disertacijoje paskelbė Rasa Varsackytė (Varsackytė 2006: 235). Čia šiuos tekstus naujai pateikiame koreguotus. Lietuviškas priesaikos tekstas liudija, kad dominikonai siekė skelbti Dievo žodį visiems suprantama kalba, stengėsi žadinti tikinčiųjų sąmoningumą.

Priesaika lenkų kalba:

Ja NN: Ciebie Nayswiętsza Panno Marya Matko Boża, dzis sobie biorę za Patronkę i Orędowniczkę moię prosząc, abyś mi wewszystkich potrzebach moich i czasu śmierci moiey przytomną była. Naymiłosiernieyszy Panie Jezu Chryste oddaę się dzis, i offiaruię za sługę tego (za słuzebnicę twoię wieczną) wiecznego do Bractwa Rozanca Naysłodszezo Imienia Twego, w którym obiecuię służyć do śmierci, a dla uszanowania Jego odrzekam się krzywoprzysięstwa, bluźnierstwa i używania nadaremno Imienia Twego Świętego. Proszę cię tedy Jezu nayłaskawszy racić mnie przyiąć i policzyc między sługi twoie, i dopomoż mi abym ci w Rozancu S: swoim, gorącym affektem służył (służyła) i zasłużył (zasłużyła) sobie łaską Twoię, i zbawienie wieczne. Amen.

Priesaika lietuvių kalba:

Asz NN: Tawi Swięciausy Marya Pana Motina Diewa sindyina saw iamu už Patronka yr Užtaritoi sawa, prasidams Tawys, idant man wysokiunsy reykałunsy mana, yr ciesu smerci mana pritomnu butum. Miłasirdingiausy Motina Diewa atsydawdu, yr aferawojiuos sindyina toi Brostwo Rožanciaus S. służyty taw lig pat smerci. O dieł paszynawoima tos Brostwas przyzadziu sergietyis bluźnierstwa, neteysingu prisigu, yr nerekalinga užywoima Warda Diewa Swięta. Praszau tada Tawys Jezau Łoskawiauisis, idant mani griszna priimtum, yr paskaytytumi tarp sługu Tawa, yr padiek man, idant Taw Rožanciu Swiętami karsztu noru służyćcio, yr ussłyżycio, łosku Tawa yra iszganima amżyna. Amen.

Lenkiško ir lietuviško priesaikos tekstų turinys šiek tiek skyrėsi. Nesvarbu, kokia kalba tartų priesaikos žodžius, stojantysis prisiekdavo laikyti Mariją savo globėja ir užtarėja. Tačiau lenkiškoje priesaikoje tikintysis atsiduodavo gailėstingiausiajam Jėzui Kristui, o lietuviškoje – gailėstingiausiajai Dievo Motinai, nors abiem atvejais pasižadėdavo iki mirties tarnauti Rožinio brolijai. Rožinio brolijos priesaikos tekste abejomis kalbomis taip pat minimi įsipareigojimai Švč. Jėzaus Vardui: saugotis šventvagystės, neteisingų priesaikų ir neminėti Dievo vardo be reikalo. Priesaikos pabaigoje prašoma maloningojo Jėzaus priimti nuodėmingą tikintįjį (tikinčiąją) ir laikyti jį (ją) savo tarnu (tarnaite), kad, kalbėdami Rožinį,

žmonės atsidavusiai Jam tarnautų ir pelnytų išganymo malonę. Taigi lenkiškame tekste paminėtas Jėzus, o lietuviškame toje pačioje vietoje – Marija. Sunku pasakyti, kodėl atsirado šie skirtumai, ar jie įvesti tyčia, ir ar tai galėtų liudyti, jog lietuviai labiau prisirišę prie Marijos.

Davęs priesaiką, asmuo būdavo įrašomas į brolijos knygą, gaudavo dovanų rožinį ir įsipareigodavo kas savaitę sukalbėti visas tris Rožinio dalis. Kauno Rožinio brolijos knygoje pateikiama nemažai lietuviškai skambančių asmenvardžių, pvz.: *Egwiga Palutyte, Kazimieras Jankus, Andrzej Mitkus, Adamus Szalcus, Marjona Mikutaycia, Antoni Brysgis, Simon Kiemiezys, Andrzej Palutaytis* etc. (LVIA, 696-2-21). Nors buvo įprasta rašyti lenkiškai net ir lietuviškos kilmės asmenų pavardes, kartais prasprūdavo ir visiškai lietuviškų formų.

Lietuviškai kalbantys tikintieji naudojami J. Kasakauskio parengtu lietuvišku *Rožiniu*. Jame paaiškinta, kaip kalbėti Rožinį, pateikti du jo atlikimo būdai, sudėtos visų trijų Rožinio dalių paslapčių intencijos lietuvių kalba. Knygoje atskleista atlaidų prasmė ir nurodytos sąlygos, kurias įvykdžius, galima juos pelnyti. Knygelę papildė katekizmo pradžiamokslis: 10 Dievo įsakymų, Tikėjimo išpažinimas ir kitos maldos, taip pat pridėtas paaiškinimas, kaip atlikti išpažintį. Knygoje įdėtas Saldžiausiojo Jėzaus Vardo Rožinio tekstas, aprašyti du jo kalbėjimo būdai. Pabaigoje pateikta lietuviškų maldų, skir-

tų kalbėti einant Žemaičių Kalvarijos kryžiaus kelius (lenk. *Kieley kruwini Jezuso Chrystuso*). Knygelė užbaigta litanijomis, giesmėmis ir maldomis, kurias valstybės (rašoma lenkų) karaliai kalbėdavo per karus su švedais, turkais, maskoliais bei totoriais, ir malda, skirta žmonėms nuo eretikų apginti (Kasakauskis 1727).

Taigi, dominikonai buvo gerai pasiruošę katekizuoti lietuvių tikinčiuosius, turėjo maldų knygą ir Rožinio brolijos nario priesaiką lietuvių kalba. Kauno Rožinio brolija kas mėnesį papildydavo keliais naujais nariais. Daugiausia stojančiųjų būdavo spalio mėnesį: tuo laikotarpiu jie skaičiuoti dešimtimis. Pavyzdžiui, 1777 m. Kauno Rožinio brolijos nariais tapo 157 asmenys. Sausį įstojo 3 žmonės, vasarį – 5, kovą – 1, balandį – 3, gegužę – 9, birželį – 11, liepą – 10, rugpjūtį – 17, rugsėjį – 3, spalį – 64 (!), lapkritį – 12, gruodį – 19 tikinčiųjų.

Verta pažymėti, kad kai kurie žmonės į broliją būdavo įrašomi po mirties (lot. *post mortem*). Pavyzdžiui, 1777 m. liepą tokių buvo 3: *Jozef Orlowski, Jozef Orlowski* (gal tai dusyk įrašytas tas pats asmuo? O gal bendravardžiai, pvz., tėvas ir sūnus?), *Jozef Adamowski* (LVIA, 696-2-21). Šie įrašai liudija apie Rožinio brolijos narių lūkesčius, susijusius su pomirtiniu gyvenimu. Neretai žmonės stodavo į Rožinio broliją šeimomis. Tokiais atvejais apsisprendimas įsitraukti į šią broliją veikiausiai būdavo ne tiek asmeninis, kiek bendruomeninis, šeiminis.

VADOVAVIMAS ROŽINIO BROLIJAI IR NARIŲ PAREIGOS

Svarbiausias asmuo Rožinio brolijoje buvo dominikonų dvasininkas, vadintas promotoriumi (prezidentu). Jį paskirda-

vo dominikonų konvento prioras. Tai turėjo būti pamaldus, mokytas, tvarką mėgstantis dvasininkas. Jo pirmoji pa-

reiga buvo vadovauti brolijai (lot. *dirigere*), stengtis, jog ji gausėtų ir jos nariai dažnai bei atsidavusiai atliktų tai, už ką popiežiai teikė atlaidus, prižiūrėti, kad tarp brolijos narių nekiltų nesantaika, mokyti kantrybės. Antroji promotoriaus pareiga – vesti brolijos narius prie šventumo (lot. *sanctificare*), visada būti pasiuošus klausyti brolijos narių išpažinčių ir teikti Komuniją (Andrzejowicz 1646). Apskritai promotorius turėjo platinti Marijos ir Rožinio kultą, mokyti tikinčiuosius taisyklingai jį kalbėti. Dominikonų ordino konstitucijoje buvo skelbiama, kad promotorius privalo visuose vienuolynuose kalbėti Rožinį drauge su tikinčiaisiais, o jeigu to neatliktų, atšaukti jį iš pareigų. Taip pat, suderinus su vietos ordinaru, dominikonų bažnyčiose numatyta steigti Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir Jėzaus Vardo brolijas, parūpinti joms reikalingų reikmenų (*Acta capitulorum* 1646–1839: 13).

Kauno dominikonai paprastai paskirdavo į promotoriaus pareigas pamokslininką. Kauno konvente buvo du pamokslininkai, vienas jų pamokslavo lietuvių kalba. Tad dauguma promotorių, matyt, suprato lietuviškai. Pavyzdžiui, 1677 m. Petras Jodbalevičius buvo promotoriumi ir lietuvių pamokslininku. Taip pat neabejotina, kad lietuviškai mokėjo minėtas Jurgis Kasakauskis, Kauno promotoriaus pareigas ėjęs apie 1687–1691 m. (LVIA, 696-2-5: 80v, 172–178v; VUB, Kauno magistrato aktai, 1686–1773: 49). Promotoriai buvo skiriami trejų metų kadencijai.

Kartą per metus, per Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų šventę (Žolinę), vykdavo pagrindinis brolijos narių susirinkimas. Tą dieną brolija rinkdavo metų kadencijai 15 vyresniųjų – tiek, kiek Rožinio paslapčių. Brolijos vyresnieji: bro-

lijos prioras, viceprioras, 8 konservatoriai, altoriaus provizorius, paiždininkis, 2 prokuratoriai ir raštininkas. Taip pat brolija paprastai papildomai išsirinkdavo 4 koadjutorius (pagalbininkus), pagal poreikį patarnautojų, zakristijoną, 2 vėliavininkus, išmaldininką bei maršalkų. Šių pareigūnų skaičius brolijose įvairuodavo. Rinkimuose turėjo dalyvauti 150 brolijos narių, t. y. tiek, kiek Rožinis turi karoliukų. Mažesnėse brolijose pakakdavo 50 narių. Išrinktąjį priorą turėjo patvirtinti provincijolas arba promotorius.

Vyresniųjų pareiga buvo rūpintis visais brolijos nariais. Brolijos valdantieji privalėjo žinoti, kurioje gatvėje gyvena kiekvienas brolijos narys, pasidalyti gatvėmis ir lankyti juos namuose, kad prireikus galėtų suteikti pagalbą, taip pat priminti dalyvauti brolijos veikloje, atlikti išpažintį ir priimti Komuniją, pasiuošti gauti atlaidus. Vyresnieji rinko ir dalijo išmaldą, priimdavo sprendimus dėl pamaldų ir jų organizavimo, prižiūrėjo, kad brolijos altoriui nieko netrūktų. Paiždininkis turėjo rūpintis brolijos finansais, altoriaus provizorius – brolijos altoriaus įranga, reikmenimis. Prokuratorių pareiga buvo spręsti narių tarpusavio ginčus. Raštininkas rūpinosi brolijos narių knyga, teisiniais ir finansiniais dokumentais, turėjo kaupti juos specialiose knygose, taip pat fiksuoti brolijos susirinkimuose priimamus sprendimus, išrenkamus pareigūnus. Išmaldininkas turėjo prižiūrėti, kad vyresnieji lankytų sergančiuosius ir stokojančiuosius, suteiktų jiems pagalbą. Zakristijono pareiga buvo padėti provizoriui rūpintis altoriumi. Vėliavininkai ir koadjutoriai organizuodavo procesijas, padėdavo zakristijonui per pamaldas (Andrzejowicz 1646). Taigi brolijos valdantieji tu-

rėjo rūpintis kultu, finansais, organizaciniais reikalais, stokojančiais brolijos nariais (Flaga 2004: 74–79).

Brolijos nariams didelę reikšmę turėjo kiekvieno mėnesio pirmasis sekmadienis ir Marijos švenčių dienos (Apreiškimo, Aplankymo, Gimimo, Apsivalymo, Ėmimo, Rožinio šventės). Tada vykdavo eiliniai brolijos narių susirikimai, kuriuose būdavo svarstomi einamieji reikalai, kartu meldžiamasi, rekomenduojama atlikti išpažintį ir priimti Komuniją. Kiekvieno mėnesio pirmąjį pirmadienį ir pirmadieniais po Marijos švenčių buvo aukojamos gedulinės Mišios už brolijos narius, teikiama išmalda. Brolijos promotorius buvo įpareigotas per metus paaukoti 6 gedulines Mišias už mirusius brolijos narius ir 6 – už gyvuosius, o brolijos nariai analogiškai turėjo sukalbėti tiek visų Rožinių už mirusiuosius bei gyvuosius. Brolijos nariai

kartu meldavosi šeštadieniais. Visomis tomis dienomis liepta dalyvauti ankstyvosiose šv. Mišiose, sukalbėti vieną Rožinio dalį, melstis už gyvus ir mirusius brolijos narius, popiežių, Katalikų bažnyčią, šalies karaliaus laimingą karalivimą, vietos vyskupą, taip pat už tai, kad brolija gausėtų. Brolijos nariai kas vakarą privalėjo atlikti sąžinės sąskaitą, apmąstyti, kas per dieną įvyko, gailėtis blogio ir padėkoti Viešpačiui už gerus dalykus. Rytais ir vakarais kalbėti poteriūs. Atitinkamais laikotarpiais marinti kūną pasninku, disciplina (nusiaplakimu): tai turėjo priminti Jėzaus nuoplakimą. Buvo rekomenduojama viešai nusiaplakti Didįjį Penktadienį (prieš Velykas), Didžiojo Pasninko sekmadienį (Andrzejowicz 1646). Juk brolijos nariai siekė įgyti gilesnį pamaldumą, taisyti dvasinį gyvenimą, o tokios priemonės turėjo padėti pasiekti šį tikslą.

BROLIJOS ALTORIUS IR KITA ĮRANGA

Itin reikšmingas brolijos elementas buvo brolijos altorius ar netgi visa koplyčia. Svarbiausias tokio altoriaus atributas turėjo būti Rožinio Marijos atvaizdas. *Rožių sode* buvo išsamiai aprašyta, kaip jis turėtų atrodyti. Marija turėjo būti pavaizduota su 15 paslapčių, žemiau jos turėjo būti nutapytas šv. Dominikas, priimantis Rožinį iš Marijos ir besidalijantis juo su dar žemiau klūpančiais tikinčiais. Dėl šio atvaizdo tikintieji, vos įėję į bažnyčią, atpažindavo brolijos altorių. Ant altoriaus turėjo degti amžinoji lempelė (Andrzejowicz 1646).

Kauno Dievo Kūno bažnyčioje taip pat buvo Švč. Rožinio altorius. 1671 m.,

pertvarkant bažnyčią, padaryta nauja „spinta“ Rožinio paveiksliui, kovo 3 d. ji įmontuota į bažnyčios sieną (Oksas 2020: 231). XIX a. vizitacijų duomenimis, Kauno dominikonų bažnyčioje įrengti 7 altoriai, tarp jų buvo atskiri Švč. Jėzaus Vardo ir Švč. Mergelės Marijos Rožinio altoriai – vienas dešinėje, kitas kairėje, didžiojo altoriaus pusėje (LVIA, 694-1-3662: 31; LVIA, 694-1-3669: 246; LVIA, 694-1-3776: 117).

Netoli brolijos altoriaus reikėjo pastatyti stalą, apdengti jį staltiese ir padėti ant jo Marijos atvaizdą su Rožinio ženklų. Ant stalo laikyta brolijos narių knyga. Kiekvieno mėnesio pirmąjį sekmadienį

už šio stalo susėsdavo promotorius, brolijos prioras, viceprioras ir kai kurie vyresnieji brolijos nariai. Šalia arba ant stalo būdavo padėta pritvirtinta skrynia, užrakinta 3 raktais, saugomais pas promotorių, brolijos priorą ir paizdininkį. Joje turėjo būti laikomos testamentais ar kitu būdu brolijai paaukotos lėšos, iš kurių išsigyjama aliejaus lempai, žvakių, sumokama už muziką ir kt. Brolijai paliepta turėti brolijos narių kapas (liturginis rūbas), kuriomis vilkėdami, jie dalyvaudavo procesijose, ir uždangalą su Marijos atvaizdu, kuriuo per laidotuves turėdavo būti uždengtas miręs brolijos narys. Brolijos kapą puošdavo specialus ženklas: nutapytos ar išsiuvinėtos trys rožės. Brolijai priklausė du kryžiai ir dvi vėliavos: viena balta arba raudona – ji būdavo nešama per kasmėnesines ir šventines procesijas, – kita juoda – ji plevėsuodavo palydint mirusiųsius. Abi vėliavos puošė Rožinio Marijos atvaizdai (Andrzejowicz 1646; Vasiliauskienė 2007 (52): 172–173).

Šalia brolijos altoriaus paprastai būdavo išmūrytas rūsys (kripta) brolijos nariams laidoti, ant jo dangčio turėjo būti užrašyta: „Švč. Rožinio brolijos kapas“. Brolijos nariai Kaune taip pat buvo laidojami ir kapinėse šalia bažnyčios.

1845 m. uždarius Kauno dominikonų konventą ir bažnyčią, altoriai buvo sunaikinti, tačiau didelė dalis įrangos kartu su brolija perkelti į Kauno benediktinių vienuolyną. Kauno Rožinio brolijos knygoje įrašai pasibaigia tik 1855 m. Kauno benediktinių Šv. Mikalojaus bažnyčioje šuo metu saugomi Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir Švč. Jėzaus Vardo paveikslai iš dvipusio kilnojamojo altorėlio. Rožinio Marijos atvaizdą dengiančiame aptaisė įsprausta 1644 m. data, taip pat įterpti aptaisą dovanojusio Martyno Stanislovaičio bei jo žmonos Elžbietos vardai (Vasiliauskienė 2016: 76–79). Nėra abejonių, kad anksčiau šis altorėlis priklausė Kauno dominikonų Rožinio brolijai, jis naudotas per procesijas.

PROCESIJOS

Iškilmingiausias brolijos renginys, kuriame privalėjo dalyvauti visi brolijos nariai, buvo procesija. Be procesijų neapsieita švenčių dienomis ar laidojant brolijos narius. Procesijos vykdavo bažnyčioje, šventoriuje ar miesto gatvėse.

Dominikonų iniciatyva kiekvieną pirmąjį mėnesio sekmadienį ir Marijos švenčių dienomis būdavo rengiamos iškilmingos procesijos Rožinio garbei. Lietuvos dominikonų ordino kapituloje Kauno vienuolynui leista per Švč. Mergelės Marijos Rožinio šventę visą oktavą išstatyti Švč. Sakramentą ir rengti procesijas (ADK, PL 1: 53; Smiotański, VUB,

f. 3-645: 22v). Pirmąjį spalio sekmadienį procesija vykdavo visame mieste. Kaune ji nusidriekdavo Didžiąja Vilniaus gatve, tikintieji nuo Dievo Kūno bažnyčios eidavo į Rotušės aikštę ir atvirkščiai.

Per procesijas brolijos nariai išsiriukuodavo griežtai nustatyta tvarka – visi turėjo savo vietas, – o jeigu kas nors negalėdavo dalyvauti, privalėjo išstatyti vietoje savęs kitą žmogų, kad nesumažėtų procesijos dalyvių skaičius. Pirmieji žingsniuodavo du brolijos maršalkos, už jų – vėliavininkas su vėliava, du koadjutoriai, tada kitas vėliavininkas su vėliava, paskui jį poromis eidavo keli

brolijos nariai su žvakėmis, jų viduryje žengdavo muzikantai, o už šių – prioras ir viceprioras su kryžiumi rankose. Tada buvo nešami trys Marijos paveikslai, simbolizavę tris Rožinio dalis. Tarp jų įsiterpdavo 15 vainikų su Rožinio paslaptimis (jos būdavo užrašytos ant lentelių, pavaizduotos kompozicijomis ir pan.). Paskui kiekvieną paveikslą buvo nešamos 5 rožinio paslaptys, o šias paslaptis lydėdavo po 10 brolijos narių su žvakėmis rankose. Taip miesto gatvėmis nusidriekdavo tarytum gyvas Rožinis iš 150 brolijos narių, simbolizavusių Rožinio karoliukus. Šios procesijos būdavo labai teatrališkos, jas organizuojant sekta Milane rengtų iškilmingų Rožinio eisenų pavyzdžiu. Per procesijas būdavo giedamos litanijos, giesmės Marijos garbei ir kt. Netrūko muzikos, veiksmo, reginių akims. Tai leisdavo brolijos na-

riams pajusti bendrystę, praskaidrindavo jų kasdienybę, sustiprindavo tikėjimą, įkvėpdavo vilties.

Per laidotuves mirusį brolijos narį iš namų į dominikonų bažnyčią taip pat lydėdavo procesija. Laidotuvių procesijoje brolijos nariai žingsniuodavo nustatyta tvarka: pirmasis eidavo maršalka, po jo du vėliavininkai, juos lydėdavo broliai su žvakėmis, paimtomis iš mirusiojo namų, giedodami ir kalbėdami maldas už tai, kad mirusiojo siela būtų išganyta. Mirusieji būdavo aprenjami kapomis ar kitomis įkapėmis, į rankas jiems įspraudžiamas kryžius bei rožinis. Atnešus mirusiojo kūną į bažnyčią ir pastatčius priešais brolijos altorių, būdavo aukojamos giedotinės gedulinės Mišios, taip pat atliekamos kitos apeigos. Po pamaldų mirusysis būdavo nuleidžiamas į rūsį (Andrzejowicz 1646).

IŠVADOS

1641–1845 m. Kaune veikė dominikonų konventas, kurio bažnyčioje buvo puoselėjimas Rožinio Marijos kultas, egzistavo Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir Švč. Jėzaus Vardo brolija. Uždarius dominikonų konventą, kelis dešimtmečius ši brolija tęsė savo veiklą prie Kauno benediktinių Šv. Mikalojaus bažnyčios.

Kauno brolija vadovavosi bendraisiais dominikonų ordino reikalavimais, keltais tokio tipo brolijoms, – jie išdėstyti 1646 m. išspausdintoje Valerijono Andrejavičiaus parengtoje knygoje *Rožių sodas*. Rožinio malda buvo paprasta, visiems tinkama ir naudinga. Joje būta daug simbolikos: 3 Rožinio dalys simbolizavo Švč. Trejybę, 15 Rožinio paslapčių atitiko 15 pagrindinių Jėzaus gyvenimo momentų, 10 *Sveika, Marija* ciklas atliepė

10 Dievo įsakymų ir pan. Rožinio brolija, perėmusi šį simbolizmą, turėjo 15 vyresniųjų, procesijose dalyvaudavo 150 brolijos narių ir kt.

Svarbiausios brolijos nario praktikos LDK laikais buvo kalbėti Rožinį (per savaitę sukalbėti visą Rožinį), kartą per mėnesį atlikti išpažintį ir priimti Komuniją, melstis už gyvus ir mirusius brolijos narius, dalyvauti šv. Mišiose ir procesijose, duoti išmalda, rūpintis visų brolijos narių dvasingumu. Rožinio brolijos sesė dvynė buvo Švč. Jėzaus Vardo brolija. Ši brolija, suaugusi su Rožinio brolija į vieną kūną, padėjo jų nariams apmąstyti Jėzaus Vardo reikšmę, skatino nešventvagiauti.

Kauno brolija turėjo Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir Švč. Jėzaus Vardo al-

torius, kilnojamą brolijos altorėlį (pastarojo paveikslai išlikę iki šių dienų) ir kt. atributų. Jos nariai galėjo lietuvių kalba

duoti priesaiką, taip pat melstis lietuviškai iš J. Kasakauskio parengtos *Rožinio maldaknygės*.

Literatūra ir šaltiniai

[Andrzejowicz Walerian]. 1646. *Ogrod rożany abo opisanie porządne dwu szczepow wonney Rożey Hierychuntskiej, to jest. o dwu świętych rożancach dwoyga bractw Błogosławioney Panny Maryey y Naswiętzego Imienia Pana Jezusowego w zakonie kaznodziejskim wszczepionych k woli braciey y promotorom oboyga bractw świętych*, przez W. O. Br. Waleryana Lith: wydany a w Congregacye Litewskiej Anyola Stroża przez Brata Gilarego Mackiewiczza promotora wilenskiego rożanca świętego przedrukowany. Wilno: w Drukarni Oycow Jezuitow. Prieinamas internete: <https://dlibra.biblioteka-elblaska.pl/dlibra/publication/6368/edition/6391?language=pl> [žiūrėta 2023 m. spalio 1 d.].
Brzozecki Sławomir OP. 2022. Lietuvos dominikonų provincija, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje. Aštuoni atminties šimtmečiai*, parodos katalogas. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 24–40.
Flaga Jerzy. 2004. *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
Jovaiša Liudas. 2001. Brolijos, Ališauskas V., Jovaiša L., Paknys M., Petrauskas R., Raila E. (sud.). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Vilnius: Aidai, 109–128.

[Kasakauskis Jurgis]. 1727. *Rožancius szwęciasius Maryos pannos yr saldziausya warda Jezusa, teypogi spasabas apwayksciojima kalnu Kalwaryos Žiamayciu su modlitwomis yr giesmiemis anto sluzijęcioms*. [Vilnae: Typis acad. Soc. Iesu]. Prieinamas internete: <https://elibrary.mab.lt/handle/1/2085> [žiūrėta 2023 m. spalio 1 d.].

Oksas Jurgis. 2020. Buvęs Kauno dominikonų vienuolyno ansamblis, parengė Deimantė Giedrimaitė, *Kauno istorijos metraštis* 18: 221–237.

Petkus Viktoras. 2004. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.

Varsackytė Rasa. 2006. *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje*, daktaro disertacija, vadovas prof. Zigmantas Kiaupa. Kaunas: VDU.

Vasiliauskienė Aušra. 2016. Kauno benediktinių vienuolyno ansamblio meninė savastis, *Kauno benediktinių vienuolyno tyrimai* 2. Kaunas: VDU.

Vasiliauskienė Aušra. 2006–2007. Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baroko dailėje, *Logos* 49: 161–171; 51: 143–152; 52: 163–173.

Nepublikuoti šaltiniai

Acta Capitulum Provinciae Lithuaniae Ordinis Praedicatorum. 1646–1839, vol. 7, oprac. Romuald Fabian Madura, mašinraštis, *Archiwum Dominikanów w Krakowie* (ADK).
Liber expensorum conventus Caunensis, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (LVIA), f. 696-2-5.
Lietuvos provincijos kapitulos aktai, ADK, PL 1.
Kauno dominikonų vienuolyno vizitacija, 1817, LVIA, f. 694-1-3662.
Kauno dominikonų vienuolyno vizitacija, 1820 07 31, LVIA, f. 694-1-3669.

Kauno dominikonų vienuolyno vizitacija, 1830, LVIA, f. 694-1-3776.

Kauno magistrato aktai, 1686–1773, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (VUB), f. 7.

Kauno Švč. Rožinio brolijos knyga, 1776–1855, LVIA, f. 696-2-21.

[Smiotański Gabriel]. Litua Militiae Angelico-Praedicatoriae per Litvaniam Samogitiam Livoniamque Clangentia seu Provincia Litvaniae S. Angeli Custod[is] Ord[ini]s P[raedicatorum] per Magnum Ducatum Lithvaniae nec non Samogitiae Livoniaeque diffusa, VUB, f. 3-645.

Nuorodos

¹ Tyrimas parengtas parėmus Lietuvos mokslo tarybai, sutarties Nr. MIP-23-61.